

PODUČAVANJE STRANIH JEZIKÂ PRAVNE STRUKE – STANJE, PROBLEMI I KAKO IH RIJEŠITI

*Dragica Bukovčan**
Visoka policijska škola, Zagreb

U radu se razmatra aktualna situacija u području podučavanja stranih jezika pravne struke kod nas i to s obzirom na Europski kvalifikacijski okvir koji predviđa cjeloživotno učenje. Nabrajaju se problemska područja i predlažu strategije za njihovo rješavanje na osnovu vrijednih informacija dobivenih od nastavnika na tečajevima engleskog, njemačkog i francuskog u pravnoj struci. Opsežna anketa provedena nakon dvosemestralnih tečajeva otkrila je svu složenost aktivnosti koju nazivamo 'podučavanje i učenje stranog jezika u funkciji prava' na različitim razinama. Nastavnici koji na praktičnoj razini podučavaju jezike struke suočeni su s cijelim nizom izazova i na taj način postaju kritičniji prema stvarnoj situaciji u kojoj se moraju snalaziti. Istodobno anketa je pokazala da su daljnja poboljšanja programa podučavanja stranih jezika u pravnoj struci moguća i potrebna.

Ključne riječi: jezik prava, podučavanje jezika struke, programi specijalističkih tečajeva, metodika i didaktika jezika struke

1. UVOD

Dinamika suvremenog društva, globalizacija, produljenje životnog i radnog vijeka i europske integracije samo su neki od elemenata sadržanih u kratici koja je danas već u općoj uporabi, a znači promjenu načina razmišljanja o učenju i obrazovanju – LLL (engl. Life Long Learning). U okviru cjeloživotnog učenja i obrazovanja strani jezici zauzimaju posebno mjesto bez obzira radi li se o osobnim ili profesionalnim potrebama. Praksa pokazuje da su profesionalne potrebe, kada je riječ o jezicima struke, sve veće i raznolikije, dok je s druge strane ponuda specijalističkih tečajeva jezika struke, posebice tečajeva koji bi gramatičkom, leksičkom i sintaktičkom progresijom donekle odgovali stupnjevima učenja općeg jezika, vrlo oskudna. Osim toga, nastavnici stranih jezika često nisu (dovoljno) osposobljeni niti dovoljno

* Dragica Bukovčan, Visoka policijska škola, Zagreb, dbukovca@fkz.hr

motivirani za podučavanje jezika određene struke. Pojedini fakulteti zagrebačkog i drugih hrvatskih sveučilišta rješavanju tog problema pristupaju na različite načine. Ozbiljnim pristupom može se smatrati onaj Pravnog fakulteta u Zagrebu koji kroz Tempus projekt 'Foreign Languages in the Field of Law' međuinstitucionalno objedinjava sve elemente sustavnog razvoja i unaprjeđivanja programa učenja i podučavanja jezika pravnih i srodnih disciplina.

Provedenom analizom potreba te osnivanjem i opremanjem interdisciplinarnog centra za strane jezike u području prava u okviru Pravnog fakulteta u Zagrebu koji nosi naziv Centar za jezike i pravo omogućeno je ostvarivanje jednog od brojnih zadataka u okviru Tempus projekta Strani jezici na području prava, a to je razvoj programa, organizacija i sustavno provođenje tečajeva stranih jezika kao jezika pravne struke za potrebe velikog broja različitih ciljnih skupina pravnih stručnjaka koje se mogu podijeliti po različitim kriterijima, a to su prije svega:

- a) predznanje odnosno poznavanje općeg stranog jezika i/ili jezika prava
- b) svrha u koju se strani jezik rabi i način njegove uporabe
- c) područje prava i zanimanje kojim se polaznik bavi
- d) životna dob i afiniteti.

a) Poznavanje općeg stranog jezika

Predznanje odnosno stupanj poznavanja općeg stranog jezika te način njegova stjecanja nesporno u velikoj mjeri utječe na uspjeh u učenju jezika struke. Ova tvrdnja temelji se na činjenici da podučavanje stranog jezika kao jezika struke na početnoj razini učenja nije učinkovito. Koliko je autorici poznato, do sada nije provedena sustavna metodička analiza koja bi potvrdila suprotnu tezu. Drugim riječima, usvajanje osnovnih elemenata sustava jednog stranog jezika na izvornom tekstu određene struke, a poglavito na tekstovima iz područja prava, nije moguće. Tom se problemu posvećuje premalo pozornosti, posebice pri izradi nastavnih programa koji bi trebali omogućiti jednostavnije i brže svladavanje jezičnih (gramatičkih) struktura. Programi predviđeni za učenje stranog jezika za studente pravnih znanosti nisu prikladni ili se samo iznimno i/ili djelomično mogu primijeniti na druge ciljne skupine pravnih stručnjaka, što znači da bi za te kategorije polaznika trebalo pristupiti sustavnoj izradi cjelovitih programa uz najveće moguće poštivanje načela gramatičke i leksičke progresije. S druge strane, izvorni stručni tekst ne poznaje spomenuta načela, a jedan od temeljnih postulata u podučavanju jezika struke jest izvornost jezičnog materijala. Postavlja se pitanje, postoji li uopće kompromisno rješenje za sastavljanje programa, i ako postoji, na koji način se može ostvariti.

b) Svrha

Profesionalne potrebe i načini rabljenja stranog jezika u području prava mogu biti vrlo različiti imajući na umu činjenicu da se za pravnike, jednako kao i za lingviste, jezik pojavljuje u dvostrukoj funkciji – kao jezik-objekt i kao metajezik, pri čemu je metajezična aktivnost pravnika njegovo „osnovno sredstvo“ u obavljanju posla. Drugim riječima, vješto tumačenje pravnih normi i umješno jezično izražavanje (primjerice odvjetnika na sudu) jamac su njegove profesionalne uspješnosti. Osim toga, postojanje europskog prava kao realiteta s kojim se svaki djelatni pravnik u Hrvatskoj prije ili kasnije mora suočiti, upućuje opetovano na jedan od postulata iz Europskog kvalifikacijskog okvira prema kojem prosječni Europljanin općenito u komunikaciji nudi odabir između prvog jezika, drugog jezika i stranog jezika. U komunikaciji među sustručnjacima na određenom području pretpostavljena je mogućnost odabira između barem dva jezika. Tome u prilog govori i spomenuta analiza potreba koja je pokazala da najveći interes postoji za europsko pravo, trgovačko, građansko, međunarodno i radno pravo. Temeljem rezultata ankete organizirani su i tečajevi stranih jezika (engleski, njemački i francuski) i kao općeg pravnog jezika za polaznike sa slabijim jezičnim znanjem, ali i specijalizirani napredni tečajevi u trajanju od ukupno sedamdeset sati tijekom dva semestra (2 x 35 sati).

c) Područje prava i zanimanje kojim se polaznik bavi

Iz prethodnog prikaza može se zaključiti da druge jezike i druge pravne sustave danas moraju poznavati sve pravne struke, što nedvojbeno jest dodatna motivacija kako za njih same tako i za jezične stručnjake koji podučavaju odnosno sastavljaju programe za podučavanje. Ovaj posljednji segment opetovano se pojavljuje kao slaba točka u cijelom lancu. Takvi su programi vrlo zahtjevni i uspjeh jamče jedino ukoliko u najvećoj mogućoj mjeri uvažavaju specifičnosti i raznolikosti potreba pojedinih kategorija pravnih stručnjaka. Kako je to u praksi teško provedivo, potreban je konsenzus nastavnika stranih jezika pravnih disciplina glede okvira koji bi optimalno osposobljavao pravnike za samostalno komuniciranje primjenom stručnih i stručnojezičnih znanja i na temelju kojeg bi se mogle sastaviti pojedine grupe programa prilagođene točno određenim ciljnim skupinama vezano za njihove profesionalne potrebe i očekivanja. Drugim riječima, osnovni programi (dakle oni koji su predviđeni za tečajeve tzv. općeg pravnog jezika) trebali bi biti sastavljeni tako da mogu privući i jezično osposobiti što je moguće širi krug pravnih stručnjaka ostavljajući prostor nastavniku za kreativni rad, ali ne i ad-hoc aktivnosti odnosno improvizacije koje bi se mogle pojaviti u nastojanju da se u što je moguće većoj mjeri odgovori očekivanjima polaznika.

Činjenica da područja prava kojima se polaznici jednog tečaja stranog jezika bave mogu biti vrlo različita kao i njihova jezična predznanja, uvelike otežava rad

nastavniku. Stručnjak za rimsko pravo neće biti posebno zainteresiran za savladavanje terminologije iz područja kaznenog prava niti rečeničnih struktura kaznenog zakona i obrnuto: stručnjak iz kaznenog prava nije motiviran proučavati strukturu kupoprodajnog ugovora ili vrste punomoći. Za razliku od studenata, pravnicipraktičari zbog ograničenog vremena i specifičnih potreba ciljano pristupaju učenju stranog jezika u funkciji struke i očekuju maksimalni učinak u kratkom roku. O tome treba posebno voditi računa pri sastavljanju programa.

d) Životna dob polaznika

U rješavanju problematike podučavanja stranog jezika pravne struke ne smije se zanemariti životna dob polaznika i njihovi afiniteti. Nastavna praksa pokazuje da životni i radni vijek polaznika u velikoj mjeri utječe na njihov način razmišljanja i pristupa učenju stranog jezika za potrebe struke. Potrebe i ciljevi učenja različiti su kod mladih pravnika koji započinju znanstvenu karijeru i, primjerice, iskusnih sudaca ili državnih odvjetnika koji dobro poznaju problematiku sudske prakse i međunarodne suradnje u pravnim pitanjima. Osim važnosti faktora životne dobi i profesionalnog iskustva treba imati na umu da su tečajevi stranih jezika u funkciji struke općenito vremenski strukturirani s ciljem postizanja što većeg uspjeha u što kraćem roku (usp. Robinson, 1991 prema Dudley-Evans i St. John, 1998:3).

Nakon utvrđivanja općeg stanja i prvih iskustava u podučavanju stranih jezika pravne struke u Centru za jezike i pravo pri Pravnom fakultetu u Zagrebu predavači su po završetku drugog ciklusa tečajeva popunili opširan anketni upitnik. Analiza provedene ankete potvrdila je neke pretpostavke, ali je istodobno ponudila i dragocjene informacije te dala smjernice za daljnje aktivnosti.

2. ANKETA

Anketni upitnik dostavljen je ispitanicima elektroničkom poštom, sastojao se od četiri stranice, a pitanja su bila podijeljena u tri bloka: 1. opći podaci o tečajevima i polaznicima; 2. pitanja vezana za metodiku i didaktiku jezika struke; 3. pitanja vezana za stručne kompetencije nastavnika. U anketi je sudjelovalo devet nastavnica iz Zagreba, od kojih je sedam predavalo na tečajevima engleskoga jezika, te po jedna nastavnica na tečajevima njemačkog i francuskog jezika pravne struke.

2.1. Opći podaci o tečaju, polaznicima i literaturi

Pored naziva tečaja od ispitanika su se tražili podaci o ukupnom broju polaznika, broju grupa koje su podučavali, broju polaznika u grupama (upisanih i redovitih na nastavi), zatim podaci o načinu financiranja, dobnim skupinama, kategorijama

zanimanja, granama prava kojima se bave i usmjerenjima, te naposljetku o literaturi i nastavnim pomagalicama koja su koristili s posebnim osvrtom na suvremenu tehnologiju u nastavi jezika struke. Većina anketiranih dala je potpune odgovore na postavljena pitanja, dok su u nekim upitnicima nedostajali pojedini numerički podaci, te podaci o dobnim strukturama, načinu financiranja i/ili usmjerenjima i sl. Radi preglednosti podaci su dijelom prikazani u tablicama.

Engleski jezik podučavalo je sedam nastavnika u dvije kategorije: ‘opći tečaj engleskog jezika za pravnike’ pod nazivom Professional English in Use: Law na tzv. srednjoj razini te nekoliko specijaliziranih tečajeva: English for EU Law I i II (srednja i napredna), International Legal English (Focus on Commercial and Company Law) (vrlo napredna). Njemački jezik podučavao se na dvije razine – Deutsch für Juristen I u II, kao i francuski: Francuski jezik za pravnike – srednji viši i srednji niži stupanj.

Ukupan broj svih upisanih polaznika bio je 136 u zimskom semestru (prvih 35 sati nastave) podijeljenih u 14 grupa, dok je u drugom semestru broj polaznika općenito bio manji, a neke su grupe bile i ukinute. Pokušaj spajanja dviju grupa polaznika u jednu s metodično-didaktičkog gledišta nije se pokazao dobrim rješenjem.

Broj upisanih polaznika po tečaju varirao je od 18 (uglavnom na engleskim tečajevima) do 10, dok je broj stvarno prisutnih na nastavi bio u prosjeku 20 – 30% manji. Ovakav veliki postotak izostanaka negativno je utjecao na kontinuitet izvršavanja programa, a posebno je bio demotivirajući za napredne i redovite polaznike.

Način financiranja također je igrao važnu ulogu u radu tečajeva. U Tablici 1 navedeni su podaci za 128 polaznika.

Tablica 1: Načini financiranja tečaja

	plaćaju sami	plaća Pravosudna akademija	“interni” polaznici*	nepoznato	ukupno
Broj polaznika	62	47	19	8	136
Postotak	45,59%	34,56%	13,97%	5,88%	100,00%

* „Interni“ polaznici su asistenti i (iznimno, po određenom kriteriju) studenti na Pravnom fakultetu koji su oslobođeni plaćanja

Iz Tablice 1 je vidljivo da ne postoji značajnija razlika između onih koji su sami plaćali tečaj (45,59%) i onih za koje je tečaj u konačnici bio besplatan (34,56% + 13,97% = 48,53%). Premda ne postoje egzaktni podaci o izostancima s nastave s obzirom na način financiranja, iskustvena je tvrdnja da su oni češći kod polaznika koji nisu sami morali plaćati tečaj.

Podaci o životnoj dobi dobiveni su za 118 polaznika (Tablica 2).

Tablica 2: Dobne skupine polaznika

do 30 godina	30 – 45 godina	iznad 45 godina	nepoznato	Ukupno
27	68	23	18	136
19,86%	50,00%	16,91%	13,23%	100%

Među polaznicima prevladavaju oni u dobi od 30 do 45 godina, a to znači da je riječ o osobama s velikim profesionalnim iskustvom što ih čini posebno zainteresiranima za učenje stranog jezika u funkciji struke. Oni svojim stručnim znanjima mogu pomoći nastavniku u rješavanju jezičnih nedoumica s obzirom na terminološke i konceptualne praznine koje se neminovno javljaju kada se uspoređuju dva jezika i dva ili više pravna sustava. Za dublju raspravu i analizu ostaje pitanje, na koji način i u kojoj mjeri nastavnici stranog jezika pravne struke mogu i znaju iskoristiti tu priliku. Rješenja do kojih se dolazi na takav način trebala bi ostati trajno zabilježena u nastavnim materijalima za sljedeće generacije polaznika jer je mukotrpno i vremenski zahtjevno uvijek iznova tražiti rješenja za iste probleme odnosno, frazeološkim rječnikom rečeno, otkrivati toplu vodu.

Podaci o zaposlenju, zvanjima i usmjerenjima ukazuju na šarolikost pravnih struka i zanimanja što znači da su i očekivanja polaznika različita. U Tablici 3 nalaze se podaci za 105 polaznika koji su podijeljeni u tri kategorije: 1. državna služba; 2. samostalna zanimanja; 3. pravni fakultet (‘interni’ polaznici).

Tablica 3: Kategorije pravnih stručnjaka

<i>Državna služba</i>		<i>Samostalna zanimanja</i>		<i>Pravni fakultet</i>		<i>Sveukupno</i>
suci	32	odvjetnici	10	asistenti	8	
državni odvjetnici	6	privatne tvrtke	9	studenti	11	
sudski savjetnici	5	odvjetnički vježbenici	3	ostalo	2	
vježbenici	1					
upravna tijela	17					
ostalo	1					
UKUPNO:	62	UKUPNO:	22	UKUPNO:	21	

Premda anketni upitnici daju podatke za svega 105 polaznika (od njih 136), iz Tablice 3 može se zaključiti da najveći broj polaznika (62) dolazi iz državnih tijela. Pod kategorijom ‘ostalo’ u državnim službama zabilježen je samo jedan polaznik i to iz Ministarstva gospodarstva. Među granama prava najzastupljenije je građansko pravo (62 polaznika), njih 18 bavi se kaznenim pravom, 6 radnim, 2 obiteljskim, 5 trgovačkim i 1 upravnim pravom.

U upitniku su posebno strukturirana pitanja vezano za literaturu i primjenu

suvremene tehnologije u nastavi jezika struke. Općenito, korišteni engleski udžbenici samo su djelomično odgovarali potrebama (4 nastavnika), uopće nisu odgovarali prema mišljenju dvoje nastavnika, dok je jedan smatrao da ponuđena literatura u potpunosti zadovoljava potrebama tečaja za koji je namijenjena. Literatura za francuski također je dobila prolaznu ocjenu, odnosno zadovoljava u potpunosti, a za njemački jezik pravne struke literatura samo djelomično odgovara potrebama polaznika.

Od nastavnika je zatraženo da svoje odgovore kratko obrazlože. Iz ankete je bilo moguće izdvojiti dvije temeljne zamjerke literaturi: 1. ‘knjiga je preteška’ u odnosu na stupanj znanja jezika polaznika, i 2. nedostatna materija za uvježbavanje jezičnih i gramatičkih jedinica. To ne treba čuditi jer je, primjerice, na svim engleskim tečajevima (uz jednu iznimku kada je korištena skripta autorsko djelo nastavnika na tečaju) korištena izvorna literatura s engleskog govornog područja¹.

Osam od devet nastavnika redovito koristi dodatnu literaturu i druge materijale u nastavi, dok suvremenu tehnologiju (LCD-projektor, tonske zapise, internet) na tečaju redovito koriste 3 nastavnika, 4 nastavnika to čini s vremena na vrijeme, 1 nastavnik se time služi rijetko, a 1 smatra da takav način podučavanja jezika struke u bitnome ne doprinosi uspjehu.

Popis je dodatne literature posebno značajan: osim različitih gramatičkih izvora za uvježbavanje pojedinih gramatičkih kategorija, polaznicima su ponuđeni članci iz stručnih časopisa, publikacije EU, tematski članci iz dnevnih i tjednih listova, stručni rječnici, pravni leksikoni, različiti internetski izvori, audio-zapisi na posebne teme i sl.

Na pitanje, postoji li ‘opći pravni jezik’ 5 od 9 ispitanika potvrdno je odgovorilo. Posebno su zanimljiva gledišta ispitanika o postojanju ili nepostojanju jedne takve kategorije i što se pod tim podrazumijeva, te su zato svi dobiveni odgovori niže citirani:

‘ESP-Law’;

‘osnovni stručni pravni jezik koji omogućava osnovno razumijevanje ne odveć specijalizirane materije’;

‘pravna terminologija poznata toj struci’

‘Smatram da možemo govoriti o jeziku pravne struke kojeg karakteriziraju određena svojstva kao što su za pravne tekstove tipične gramatičke konstrukcije, složena sintaktička struktura, arhaični izrazi te neki opći izrazi koji se često javljaju u raznim pravnim tekstovima. Međutim, po pitanju leksika svaka pravna grana obiluje terminologijom koja je specifična uglavnom samo za nju’.

‘Smatram da postoji specifičan jezik prava, ali ne opći. Svako područje prava sadržava svoj specifičan vokabular jezgre, a moglo bi se eventualno govoriti o općim karakteristikama specifičnog stila pravnih tekstova. No i tu postoje velike

razlike od izvora do izvora pravnog teksta i njegove razine (npr. razlika između zakonskog akta i presude)’.

‘Pod općim pravnim jezikom podrazumijevam jezik koji se koristi u pravnim dokumentima, od zakona do pravničkih mišljenja. Ono što se na engleskom zove „legalese“’.

‘Pojma nemam što bi to bilo. Mislim da je pitanje samo koliko duboko se ide u pojedino pravno područje. Stran mi je govor o „općem jeziku“. Volim govoriti o komunikacijskim potrebama konkretnih polaznika (prvenstveno tematskim i diskursnim) s jedne strane i s druge strane semantičko-sintaktičnim jezičnim jedinicama kojima ih treba opremiti da bi te potrebe mogli realizirati.’

Možemo zaključiti da odgovori bez iznimke ukazuju na izrazitu konceptualnu heterogenost u tumačenju pravnog jezika, što on uistinu i jest – složena, višeslojna, multikulturalna i multidimenzionalna društvena kategorija s brojnim posebnostima savladavanje kojih zahtijeva multidisciplinarni pristup u svakom segmentu proučavanja i podučavanja.

2.2. Metodika nastave jezika struke

U ovom bloku pitanja su se ograničavala na ključne jezične kategorije u podučavanju jezika struke: usvajanje gramatičkih i leksičkih jedinica te komunikacijskih vještina:

1.) Smatrate li da je potrebno posebno uvježbavati gramatiku?

Većina ispitanih (6) smatra da je dovoljno vježbati samo određene gramatičke jedinice, dvoje nastavnika smatra da je to potrebno samo kada se pojavi problem, a jedan (francuski) da je to nužno redovito činiti na nižem stupnju, odnosno samo za određene jedinice na višem stupnju. Posebno je zanimljiv jedan komentar prema kojem je riječ o ‘specijalističkim tečajevima naprednog stupnja znanja B2, C1 i fokus je na usvajanju vokabulara, a ne uvježbavanju gramatike’, te mišljenje koje se temelji na stečenom iskustvu u podučavanju stranog jezika pravne struke:

‘Smatram da je primarni zadatak u podučavanju jezika struke razviti kod polaznika senzibilitet za specifičan stil, primarno pisanog teksta, te im dati maksimalnu podršku u usvajanju stručnog vokabulara i specifičnih struktura, dok bi opća gramatička znanja trebala biti pretpostavka za bavljenje jezikom struke, a može ih se produbljivati i analizirati u onoj mjeri koja je bitna za prepoznavanje određenog jezičnog registra i stila’.

2.) *Koji način/koje načine usvajanja stručnog vokabulara/termina smatrate najprikladnijim(a)?*

Ispitanici su mogli zaokružiti više ponuđenih odgovora. Tablica 4 sastavljena je prema zastupljenosti njihovih odgovora.

Tablica 4: Načini usvajanja/tumačenja stručnog vokabulara

1.	putem konteksta	7
2.	parafraziranjem	6
3.	definiranjem na stranom jeziku	6
4.	objašnjavanjem na stranom jeziku	5
5.	usporedbom naziva i njihovih značenja u oba jezika	5
6.	opisivanjem na stranom jeziku	4
7.	čitanjem i prevođenjem	3
8.	objašnjavanjem na hrvatskom jeziku	1
9.	opisivanjem na hrvatskom jeziku	0
10.	nekim drugim načinom / <i>kojim?</i> /	0

Iz Tablice 4 je vidljivo da najvažniju ulogu u usvajanju stručnog vokabulara ima kontekst (koji nedvojbeno olakšava zapamćivanje), zatim slijedi parafraziranje i definiranje na stranom jeziku. S druge strane možemo zaključiti da se rabljenje hrvatskoga jezika ne smatra prikladnim načinom tumačenja stručnog vokabulara u stranom jeziku (pravne) struke².

3.) *Koliko je važna konverzacija/komunikacija za usvajanje jezika struke?*

- a) jako važna 8
- b) nije jako važna 1
- c) potpuno je navažna 0

Usmeno izražavanje u pravu je prema anketi izuzetno važno. U tom su pogledu s jedne strane očekivanja polaznika velika, a s druge strane prostor koji je nastavniku na raspolaganju ograničen zbog cijelog niza faktora spomenutih u uvodnom dijelu.

4) *Odredite u postotcima vrijeme potrebno za pojedine jezične kategorije/temeljem Vašeg iskustva/!*

U odgovorima su ponuđene samo tri kategorije – leksik, gramatika i usmeno izražavanje uz mogućnost nadopune. Ispitanici su dopunili listu i dodali pismeno izražavanje odnosno pisanje, zatim slušanje te strukturu i tipove tekstova kao posebnu kategoriju. U tablici 5 navedene su prosječne vrijednosti, s time da prema mišljenju ispitanika najveći dio vremena treba posvetiti leksiku (pojedinačno postotci variraju između 55% i 25%) i usmenom izražavanju (40% do 25%).

Tablica 5: Vrijeme potrebno za pojedine jezične kategorije

<i>Jezična kategorija</i>	<i>Vrijeme u%</i>
leksik	37,5%
gramatika	17,5%
usmeno izražavanje	29,3%
pismeno izražavanje	20%
slušanje	25%
struktura i tipovi pravnih tekstova	20%

5) *Treba li u nastavi jezika struke koristiti i materijale s temama iz općeg jezika?*

Većina ispitanika smatra da je potrebno koristiti takve materijale (6), samo iznimno smatraju dva nastavnika, a jedna ispitana osoba smatra da to nije potrebno. U obrazloženjima se s jedne strane navodi da se znanje općeg jezika podrazumijeva (što se prvenstveno odnosi na engleski jezik), dok s druge strane polaznici francuskog i njemačkog tečaja i sami traže teme iz općeg jezika i motiviraniji su za zahtjevnije stručnojezične zadaće nakon toga.

6) *Što polaznici najteže usvajaju?*

Ispitanicima u ovom slučaju nisu bili ponuđeni odgovori, a dobiveni popis može se smatrati kratkim pregledom problematičnih područja u podučavanju jezika prava:

- razlike u terminima *civil law – common law*
- aktivno korištenje novog vokabulara
- usmeno izražavanje o stručnoj tematici (zbog ograničenog vremena)
- sintaksu primarnih pravnih tekstova
- opće vještine – sažimanje, definiranje ili opisivanje pojma
- terminologiju kad nema ekvivalenta u ciljnom jeziku

7) *Smatrate li potrebnim redovito provjeravati znanje/napredovanje polaznika?*

Nastavnici su gotovo jedinstveni u potrebi redovite kontrole znanja i napredovanja polaznika što može služiti i kao orijentacija i za nastavnike i za polaznike. Gotovo svi (8) smatraju da je redovita provjera nužna, dok jedna anketirana osoba smatra da to nije potrebno.

8) *Što bi po Vašem mišljenju jedan cjeloviti program tečaja pravnog jezika trebao sadržavati?*

Pod točkom 8 od ispitanika je zatraženo da u natuknicama navedu što bi cjeloviti program tečaja pravnog jezika trebao sadržavati. Njihovi prijedlozi su sistematizirani i izgledaju ovako:

a) relacija: opći jezik – jezik struke

- provjeru znanja općeg jezika na razini gramatike, čitanja s razumijevanjem, pisanja, slušanja i govorenja
- ponuditi i elemente općeg jezika sukladno polaznikovu predznanju

b) jezik (pravne) struke

- usvajanje vokabulara specifičnog za jezik struke
- usmeno izražavanje o temama i vještinama vezanim uz pravni jezik struke

c) relacija: 'opći' pravni jezik – usmjerenja

- obradu osnovnih tema iz raznih grana prava uz pomoć raznih vrsta tekstova karakterističnih za pojedine grane i teme
- pravni jezik podjeljen po granama ili usmjerenjima prava jer polaznike najviše zanimaju uža područja kojima se bave

d) komunikacijske vještine u struci

- usvajanje poslovnih vještina potrebnih u suvremenoj poslovnoj komunikaciji
- razvijanje govornih vještina poslovne komunikacije u okviru pravne struke (pregovaranje, usmena izlaganja, intervjue ...)
- razvijanje vještine pismene poslovne komunikacije u okviru pravne struke
- povremene izlaske iz učionice (razna događanja, predavanja...vezana uz strani jezik)
- susrete s izvornim govornicima (pravne struke ako je moguće)

Citirani prijedlozi potvrđuju složenost problematike i nužnost sustavnog pristupa njenom rješavanju. Kao važne i razvidno premalo zastupljene u podučavanju javljaju se komunikacijske vještine na širem planu, a to znači i obavezno uvođenje sociokulturnih aspekata u tematski okvir tečajeva. Smatram potrebnim citirati pomalo idealistički stav jedne od anketiranih osoba o tome što bi cjeloviti program tečaja jezika prava trebao sadržavati, a to je 'sve grane prava, sav relevantan vokabular, svu relevantnu gramatiku, sve relevantne vještine'.

9.) *Je li moguće slijediti gramatičku progresiju u podučavanju jezika struke?*

Na to pitanje ispitanici su dali sljedeće odgovore: 'da' – 3 ispitanika, 'ne' – 5 ispitanika, 'ne znam' – 1 ispitanik. Mišljenja praktičara su, vidljivo, podijeljena, što bi trebalo motivirati glotodidaktičke teoretičare na daljnja istraživanja u tom smjeru.

2.3 Uloga nastavnika

U trećem bloku ispitanicima je ostavljen veliki prostor za iskazivanje osobnih mišljenja i prijedloga, te navođenje problemskih područja kako bi se dobio što precizniji uvid u cjelokupnu problematiku podučavanja stranih jezika pravnih struka. O tome, treba li nastavnik poznavati struku stranog jezika koji podučava, ispitanici imaju podijeljena mišljenja o stupnju potrebnog znanja, premda se svi slažu da se struka mora poznavati. Njihovi su odgovori sljedeći: ‘u određenoj mjeri’ – 4 ispitanika, ‘neophodno je potrebno’ – 3 ispitanika, ‘samo osnove’ – 1 ispitanik, ‘u što većoj mjeri’ – 1 ispitanik.

Poteškoće s kojima se susreću nastavnici mogu se grubo podijeliti na one koje imaju (gotovo) svi nastavnici i one specifične za pojedine jezike i/ili grupe odnosno tečajeve. Za analizu su prvenstveno korišteni podaci koji se tiču većine, te su ovdje navedeni u redoslijedu pojavljivanja:

- deficitarno predznanje jezika polaznika
- neredovitost dolazaka
- vremenski vrlo zahtjevne pripreme za nastavu
- nepostojanje hrvatskih terminoloških istovrijednica
- sustavne i konceptualne nepodudarnosti među pravnim sustavima
- nerazumijevanje termina vezanih za drugi pravni sustav (npr. anglosaksonsko pravo)
- nedostatak specijaliziranih dvojezičnih rječnika
- problemi prevođenja pravnih izraza na hrvatski
- opsežnost materijala koji treba proučiti da bi se izdvojio prikladan materijal koji je moguće oblikovati u određenu nastavnu jedinicu
- nespremnost (ili nemogućnost) polaznika za aktivan dodatni rad izvan nastave koji bi znatno olakšao i ubrzao usvajanje jezičnih sadržaja
- loš udžbenik
- previše stručnih riječi koje polaznici ne znaju pa ih treba uvesti, a relevantne su za njihove potrebe
- ostaje premalo vremena za konverzaciju tj. da polaznici slobodno izražavaju znanja i mišljenja, a da to bude relativno suvislo, sa svim potrebnim riječima i sintaktičkim strukturama.

Premda opsežan, ovaj se popis ne može smatrati konačnim, ali jasno upućuje na potrebu sustavnog teorijskog pristupa problematici, što može biti novi izazov i dodatni motiv za daljnja istraživanja.

Anketni upitnik završava pozivom na iznošenje primjedbi i prijedloga za poboljšanja, a dobiveni rezultati su u velikoj mjeri moguća rješenja za prethodno

nabrojene probleme i jedna vrsta ‘samopomoći’. Nastavnici tako, između ostalog, predlažu sljedeće:

- detaljna provjera predznanja polaznika prije formiranja grupa
- jasno definirati razinu znanja općeg jezika potrebnu za upis određenog tečaja
- u vrijeme upisa detaljno predstaviti sadržaji načine rada
- ponuditi na izbor 3 tematske cjeline (npr. kazneno, obvezni odnosi, stvarno i nasljedno pravo) koje bi se u semestralnim ciklusima ponavljali
- ponuditi više sati tjedno npr. 2 x 2
- razvrstavati polaznike u grupe na bazi zanimanja za područje
- kolektivno raditi na usavršavanju znanja o pravnoj struci
- organizirati radionice iz poslovnih vještina
- za nastavnike organizirati seminare i predavanja s temama iz pravnog područja s hrvatskim predavačima³

Komentar: ovaj anketni blok doista zaokružuje sliku o tome što podučavanje stranog jezika u području prava na praktičnoj razini jest i što bi ono trebalo biti. Jasno se uočavaju četiri problemska područja: 1. neujednačenost jezičnih predznanja i divergentnost interesa polaznika; 2. heterogenost grupa polaznika; 3. nastavničko nedostatan poznavanje pravne struke; 4. pomanjkanje prikladnih didaktiziranih nastavnih materijala.

3. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Dosadašnje iskustvo u provođenju tečajeva stranih jezika za pravnike (engleski, njemački i francuski) ukazuje na opće, ali i neke specifične probleme. Posebno zabrinjava heterogenost polaznika unutar pojedinog tečaja po svim uvodno spomenutim kategorijama (jezičnom predznanju, svrsi i načinu korištenja stranog jezika, vrsti pravnog stručnjaka, području prava kojim se bavi, životnoj dobi i afinitetima) te jednim dijelom nedostatak prikladnih nastavnih programa.

Da bi se precizno utvrdilo stanje vezano za predznanje i potrebe polaznika po pojedinim jezicima i na toj osnovi sastavili odgovarajući programi potrebno je:

- 1) Utvrditi kriterije i provesti testiranje za uvrštavanje u jedan od tri stupnja općeg jezika prava: ‘početni’ (uvjetno tako nazvan jer jezik struke nije moguće učiti bez poznavanja općeg stranog jezika o kojem je riječ), ‘srednji’ i ‘napredni’ (eventl. i ‘vrlo napredni’). U tu svrhu potrebno je sastaviti testove koji se provode po uzoru na tečajeve za opći jezik.
- 2) Predložiti okvirne programe za tečajeve tzv. ‘općeg jezika prava’ iz točke 1. nakon provedene ankete među (potencijalnim) polaznicima i uskladiti ih s nastavnicima za sve jezike koji se podučavaju.

- 3) Na osnovu okvirnih programa iz točke 2. izraditi programe za specijalizirane tečajeve ovisno o izraženim interesima i potrebama potencijalnih polaznika i međusobno ih uskladiti.
- 4) Predložiti posebne intenzivne tečajeve u trajanju od 15 do 30 sati na posebne teme (primjerice, obrasci prema njemačkom/austrijskom Zakonu o strancima, vrste pismena u građanskoj parnici i sl.)
- 5) Ustanoviti bazu podataka s izvješćima o provedenim tečajevima (primjedbama i prijedlozima) kako bi se poboljšanja i usklađivanja lakše provodila u djelo, a suradnja među nastavnicima i sastavljačima programa bila što učinkovitija imajući na umu da su kod podučavanja jezika struke programi izuzetno dinamična kategorija kojoj treba posvetiti najveću moguću pozornost.
- 6) Organizirati seminare i predavanja za nastavnike s temama iz hrvatskog prava.

Provedena anketa nije samo potvrdila svu složenost problematike podučavanja jezika struke općenito (bez obzira na posebnosti koje se odnose na pravni jezik), nego je i ukazala na urgentnost rješavanja onih problema koji se zajedničkim nastojanjem svih zainteresiranih mogu i moraju riješiti. Važno je znati da se pred svakog nastavnika koji se ohrabri podučavati bilo koji strani jezik u funkciji struke postavljaju veliki zahtjevi, te da na njemu leži odgovornost ne samo za jezične nego i za stručne sadržaje koje prenosi. Olakotna je okolnost njegova posla činjenica da su polaznici tečaja u najvećem broju slučajeva veliki poznavatelji struke kojom se bave i nerijetko mogu pomoći u razrješavanju terminoloških i konceptualnih nedoumica u ciljnom jeziku tj. hrvatskom (o terminološkim nepodudarnostima vidjeti Bukovčan, 2009). Sva tako prikupljena interdisciplinarna znanja potrebno je pohranjivati u bazama podataka i staviti na raspolaganje zainteresiranima, što će zasigurno novim generacijama predmetnih i jezičnih stručnjaka olakšati komunikaciju u međusobnim susretima čiji će se broj povećavati progresijom koju diktira globalizacija na općem planu.

¹ Korištena literatura se ovdje ne nabroja jer je različita i nije moguće navoditi pojedinačne ocjene i prosudbe svakog naslova, a to i nije bio osnovni cilj provedene ankete.

² O ulozi materinskog jezika u podučavanju stranog jezika općenito postoje neslaganja među stručnjacima i/ili školama, odnosno postoje različiti pristupi koji se temelje na različitim iskustvima što se potvrđuje i u teorijama o podučavanju stranog jezika kao jezika struke. Došen (2001:61) smatra da je materinski jezik potrebno koristiti „pri tumačenju složenog, višeznačnog i apstraktnog vokabulara“, što u velikoj mjeri karakterizira i vokabular jezika prava.

³ Valja napomenuti da su svi anketirani nastavnici prošli opsežan program stručnog usavršavanja za predavače stranih jezika pod nazivom ‘Jezik i pravo/Language and Law’ u okviru Tempus projekta

‘Strani jezici u području prava’ u ukupnom trajanju od 120 sati koji je obuhvatio sve relevantne jezične i pravne aspekte podučavanja jezika prava s naglaskom na Europskom i anglosaksonskom pravu te institucijama EU. Primjedba u tekstu odnosi se na pravnu tematiku hrvatskoga pravnog sustava koja nije bila obuhvaćena programom. U posljednje vrijeme i kod nas se sve više javlja potreba za komparativnim pravnim znanjima kao temeljem za uspješno podučavanje stranih jezika u području prava.

LITERATURA

- Bukovčan, D. (2009): *Od teorije do prakse u jeziku struke*. Zagreb, Školska knjiga.
- Došen, M. (2001): *Uloga materinskog jezika u poduci i učenju engleskog kao stranoga jezika*, Strani jezici XXX, 1-2, 59-64.
- Dudley-Evans, T., St John, M. S. (1998): *Developments in ESP. A multi-disciplinary approach*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Griebhaber, W. (2007): *Vermittlung der deutschen Fachsprache des Rechts als Fremd-sprache*. U: Ehlich, K., Heller, D. (ur.) Studien zur Rechtskommunikation, 237-258.
- Robinson, P.C. (1991): *ESP Today: A Practitioner's Guide*. New York, Prentice Hall.

TEACHING LANGUAGES FOR LEGAL PURPOSES – STATE OF THE ART, PROBLEMS AND HOW TO SOLVE THEM

The article discusses the state-of-the-art in LSP teaching in the field of law within the European framework of LLL by addressing the problems and by introducing the problem-solving strategies based on some valuable information obtained from LSP teachers of English, German and French. The survey carried out after a two-semester course revealed the whole complexity of the activity called ‘teaching and learning legal language’ at different levels. The LSP practitioners are confronted with a number of challenges, thus developing a greater critical awareness of the realities of the situation they have to cope with. At the same time the survey results suggest that further curricula developments are possible and needed.

Key words: legal language, LSP teaching, LSP curricula, methodology and didactics in LS